

Sven B. Ek, Magnus Bergquist och Kerstin Lökken: *Stadens Janusansikten. Göteborgare tycker om Göteborg*. Skrifter från etnologiska föreningen i Västsverige 37. Göteborg 2002. 224 s., ill. ISBN 91-85838-58-6.

1992 gavs etnologerna vid Göteborgs universitet medel från Byggforskningsrådet för ett projekt kallat *Stadens Janusansikten. Värderingen av sociofysisk miljö*. Idén med projektet var att undersöka hur människor uppfattar en förändrad fysisk stadsmiljö, men också hur de socialt relaterar sig till den. Projektmedlemmarna utgick från föreställningen att det beroende på social eller annan tillhörighet, t.ex. etnisk, finns olika kodböcker för människors subjektiva kartor av staden. "Staden är", skriver de "ett kulturellt signalsystem men koderna är inte entydiga."

Resultatet av projektet har nu kommit ut i bokform. Boken inleds med en artikel av Magnus Bergquist där han resonerar om hur stadslandskapet förändrats ur ett historiskt perspektiv. Han påpekar att med industrialiseringen och järnvägen skedde inte bara förändringar i den fysiska miljön, utan även en social ommöblering i form av segregation mellan den borgerliga delen och arbetarstaden. Staden delades också in i dels produktions-, dels boende- och rekreationszoner. Denna uppdelning av staden ledde tidigt till att förstäder växte och så småningom utvecklades till vad vi idag menar med förorter. På det sättet skapades ett slags centrum och periferi.

I Göteborg liksom i andra svenska städer blev en del periferier, de s.k. betongförorterna inom miljonprogrammet, laddade med negativa värden. Som exempel på en sådan tar Bergquist Hammarkullen. Andra förorter, som bestod av villa- eller annan småhusbebyggelse blev i stället positivt stigmatiserade. Men också centrum förändrades. För Göteborgs del, påpekar författaren, var Avenyn vid förra sekelskiftet en "fin" paradgata som beboddes, nyttjades och ägdes (symboliskt) av borgerligheten. Vanligt folk vågade knappt bege sig dit. När förorterna växte fram uppstod dock en ny relation till centrum. Den hängde samman med hur centrum förändrades under perioden. Det som hände var att centrum kontoriserades och kommersialiserades. Detta har medfört att ingen längre "äger" den delen av staden. Olika grupper disponerar i stället innerstaden på skilda sätt, på dagarna de som arbetar och handlar där, på kvällarna de som roar sig där.

Bergquist diskuterar visserligen specifikt Göteborg,

men hans resonemang äger stor generaliserbarhet. Jag kan lätt göra jämförelsen med min egen stad, Uppsala, där Fyrisån utgör skiljelinjen mellan den akademiska (läs "fina") delen och (den sämre) arbetarstaden. Segregationen är så tydlig inom staden att inte bara vissa bostadsområden, som Kåbo eller Luthagen, utan också vissa enskilda gator och adresser ger anvisningar om var man befinner sig i den sociala hierarkin. Uppsalabon läser alltså staden socialt och inte bara fysiskt. Det kan ibland kännas som en främmande upplevelse att befinna sig i "fel" del av staden för att man inte behärskar den kod som gäller där, exempelvis i en etniskt sammansatt miljö eller i ett socialt annorlunda område. Även när det gäller förorterna är Uppsala segregat. Vissa geografiskt perifera platser som Gottsunda eller Stenhagen är negativt konnoterade medan andra, exempelvis Sunnersta och Valsätra, om än geografiskt avlägsna från centrum, är positivt laddade.

Vad Bergquist inte nämner är dock att också exempelvis unga och gamla eller kvinnor och män uppfattar staden på skilda sätt. Unga människor behärskar ofta stadens centrum, särskilt under kvällar och nätter. Många äldre undviker i stället att röra sig i city vid dessa tider. Kvinnor lär sig att vissa platser, exempelvis parker, gångtunnlar eller tunnelbanan i Stockholm, är farliga platser vid vissa tidpunkter. De undviker dem därför medvetet. Män kanske däremot inte alls känner till platsernas påstådda farlighet. Vissa platser undviks för att socialt underställda grupper som utesovare eller missbrukare gärna uppehåller sig där. Om jag åter tar exempel från Uppsala är det tydligt att t.ex. två parker, Finn Malmgrens plan och Järnvägsparken, är platser där ingen socialt anpassad gärna uppehåller sig. De behärskas i stället av missbrukare av olika kategorier. Men, och det är viktigt, denna kunskap har bara den som bott en längre tid i staden. Platsernas laddning kan också förändras över tid. Infrastrukturella förändringar kan snabbt ladda om en plats. Om man exempelvis flyttar eller lägger ned ett Systembolag kan en plats tömmas på missbrukare och i stället komma att användas av andra grupper.

Kerstin Lökkens bidrag handlar om Göteborg som hamnstad. Hon konstaterar att hamnen är en självklar del av staden, så självklar att den sällan står i fokus för t.ex. massmediabevakning. Havet och hamnen har varit viktiga för stadens identitet alltsedan den grundades. Lökken diskuterar på vilka sätt hamnen och dess verksamhet förändrats, både fysiskt och socialt, under perioden 1850 till nutid. Hon vill belysa växelsteget mellan

den industriella utvecklingen, hamnens verksamhet och rumsliga placering. Sina exempel tar hon från såväl rederiernas som varvens betydelse för skilda förhållningssätt till hamnen och sjöfarten. Lökkens bidrag är, menar jag, trots att det är både välskrivet och faktamättat, mest intressant för göteborgarna själva och äger inte samma generaliserbarhet som Bergquists artikel.

Den till omfånget största artikeln är skriven av professor emeritus Sven B. Ek. Han baserar sig på en omfattande intervjuundersökning (mer än tvåhundra genomförda intervjuer) med människor som från olika sammanhang gett sina subjektiva bilder av Göteborg. Ek arbetar således med ett kvantitativt material, något han också understryker i inledningen till artikeln, möjligen i ett försök att mota eventuella invändningar från dagens etnologer som ju oftast föredrar en kvalitativ metod. Intervjuerna har gjorts under åren 1993 och 1994 av två projektanställda doktorander, Eva-Lena Haag och Ninni Trossholmen. Det stora intervjumaterialet förvaras idag i Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG), där det alltså kan användas för vidare forskning.

Ek presenterar hur några mer eller mindre löst definierade grupper ser på sin stad. Dessa grupper är finska immigranter, äldre och yngre arbetare, överklass och göteborgare i flera generationer, lägre medelklass, egenföretagare och chefspersoner i offentlig tjänst. I likhet med Bergquist lägger Ek liten vikt vid etnicitet och ålder och ingen uppmärksamhet alls ges åt könsperspektivet. Detta, menar Ek, beror på att materialet inte innehåller några tydliga särskiljande tendenser. Detta kan och bör man nog ifrågasätta. Beror författarens inställning inte snarare på att han laborerar med en oproblematiserad syn på undersökningen som "könsneutral"? Hade inte en annan läsning av materialet gett en annorlunda bild? Går det överhuvudtaget att *inte* se att kvinnor och män uppfattar staden annorlunda? Varför erkänner Ek inte bara helt frankt att könsperspektivet inte intresserar honom?

Sedan Ek redovisat och analyserat delar av sitt stora intervjumaterial kan han, inte oväntat, konstatera att det finns lika många Göteborg som det finns betraktande och sammanfattande människor. Detta till trots kan han ändå hitta en del gemensamma nämnare. En sådan är luftföreningarna som anses svåra och obehagliga. De medför att många informanter ogärna vill bo centralt utan föredrar de mer perifera områdena. En annan är trafiksituationen, som också uppfattas som negativ. Detta tillsammans med upplevelsen av den starka seg-

regationen i boendet som problematisk är tre negativa faktorer som förenar de olika informanterna.

Ek kan också konstatera att de flesta av dem som intervjuats anser Avenyn vara platsen framför andra i Göteborg. Denna en gång borgerligt laddade paradgata är i dag något av det kommersiella navet i staden. Ek tycker sig dock märka att något av tveksamheten gentemot denna "fina" gata lever kvar hos äldre informanter. Men för de yngre, understryker han, har gatan laddats om och uppfattas som det mest positiva med staden. Betydelsen av platsen blev, påpekar Ek, också tydlig i samband med de s.k. Göteborgskravallerna i juni 2001. Då talades det om att Avenyn våldtagits, skändats och slagits i spillror. Dessa starka ord vittnar om vilken betydande symbolisk laddning platsen har och antyder också att den gärna ses som synonym med Göteborg. Här går mina tankar till Maja Povrzanović Frykman, som i sina studier av Dubrovnic under kriget i Kroatien, studerat hur våld riktat mot en plats förstärker människors identifikation med den.

Stadens Janusansikten är en bok om Göteborg, men många av de resonemang som där förs kan naturligtvis appliceras på andra platser. Särskilt gäller det Bergquists bidrag. Men som helhet finner jag ändå studien mest relevant för göteborgarna själva. Den förutsätter nämligen god kunskap om staden och dess byggnader, industrier och handelsstråk för att bli riktigt givande, kunskap som inte varje läsare har. Detta innebär att den kanske har ett begränsat intresse för en större läsekrets. Desto mer positivt är det dock att boken, på etnologiskt maner, lägger så stark betoning på individens uppfattningar om staden som plats. Det gör att boken kanske i alla fall kommer att kunna uppskattas långt utanför göteborgarnas led.

Agneta Lilja, *Flemingsberg*

Karin Arvastson och Cecilia Hammarlund-Larsson: *Offentlighetens materia. Kulturanalytiska perspektiv på kommunhus*. Carlsons Bokförlag i samarbete med Nordiska museet, Stockholm 2003. 178 s., ill. ISBN 91-7203-520-X.

Var befinner sig bebyggelsehistorisk forskning idag? Vem bedriver den, utifrån vilka perspektiv, och i synnerhet: till vilken nytta? Ett bidrag till detta forskningsfält är *Offentlighetens materia. Kulturanalytiska perspektiv på kommunhus*; det sedan länge efterlängtrade